

Agnieszka Judzińska

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie

KONKURENCYJNOŚĆ CENOWA POLSKIEGO SEKTORA MLECZARSKIEGO W UNII EUROPEJSKIEJ

PRICE COMPETITIVENESS OF POLISH DAIRY MARKET IN THE EUROPEAN UNION

Słowa kluczowe: konkurencyjność, ceny, rynek mleka, przetwórstwo, konsument

Key words: competitiveness, prices, dairy market, processing, consumer

Jel codes: Q11 i Q13

Abstrakt. Artykuł stanowi próbę oceny poziomu konkurencyjności cenowej polskiego sektora mleczarskiego na rynku UE. Szczególną uwagę zwrócono na stan przewag cenowych polskich producentów w odniesieniu do głównych unijnych konkurentów, tj. największych producentów i eksporterów mleka, a także przetwórców. Zakres czasowy analizy obejmuje lata 2012-2015. W kreowaniu przewag konkurencyjnych w sektorze mleczarskim istotną rolę odgrywają ceny. Potwierdza to zarówno analiza cen uzyskiwanych przez producentów rolnych, które w Polsce są nadal niższe niż w większości krajów UE-15, jak i analiza cen uzyskiwanych w dalszych ogniwach łańcucha żywnościowego. Można przypuszczać, że w najbliższych latach krajowym producentom mleka oraz jego przetworom uda się utrzymać przewagi cenowe względem rynku wspólnotowego, jednak będą się one powoli zmniejszać.

Wstęp

Konkurencyjność jest zagadnieniem wieloznacznym i różnorodnie rozpatrywanym. W najbardziej ogólnym i najszerszym ujęciu jest ona rozumiana, zgodnie z definicją OECD, jako zdolność firm, sektorów, regionów, krajów i obszarów ponadnarodowych do tworzenia, w warunkach trwałego poddawania się konkurencji międzynarodowej, relatywnie wysokich dochodów z wykorzystania czynników produkcji i relatywnie wysokiego poziomu zatrudnienia [Wysokińska 2004]. Biorąc pod uwagę, iż konkurencyjność odnosi się do różnorodnych podmiotów oraz grup, można ją analizować na trzech poziomach systemu gospodarczego: makro-, mezo- i mikroekonomicznym. W wymiarze mezo, odnoszącym się do rywalizujących ze sobą sektorów gospodarki, konkurencyjność postrzegana jest jako zdolność do projektowania, wytwarzania i sprzedawania produktów, których ceny, jakość i inne walory są bardziej atrakcyjne od odpowiednich produktów oferowanych przez konkurentów krajowych i zagranicznych [Flejterski 1984].

Jednym z głównych celów uczestników rynku rolno-spożywczego, w tym podmiotów sektora mleczarskiego, jest uzyskanie trwałej przewagi konkurencyjnej. Można ją osiągnąć przez umiejętne wykorzystanie posiadanego potencjału konkurencyjnego oraz właściwy dobór skutecznych instrumentów konkurowania [Stankiewicz 2005]. Posiadanie przewagi na rynku umożliwi również poprawę wyników finansowych [Dolata, Hadryńska 2013]. Rozpatrując powiązanie przewagi konkurencyjnej z rodzajami konkurencji, w której uczestniczy dany sektor, można wyodrębnić trzy podstawowe jej rodzaje: cenową, jakościową oraz informacyjną [Bąk-Filipek, Parlińska 2011].

Cena jest jednym z głównych elementów oddziaływania na rynek. Zawiera w sobie istotne informacje dotyczące nie tylko wartości danego produktu, ale także poziomu jego użyteczności i jakości oraz pozycji, jaką zajmuje wśród podobnych produktów oferowanych przez konkurentów. Stanowi ona także podstawowy wyznacznik konkurencyjności zarówno całej gospodarki, jak i poszczególnych jej sektorów. „W powszechnym znaczeniu `konkurować na rynku` oznacza

gwarantować niskie ceny” [Wolszczak-Derlach 2008]. Kraj jest bardziej lub mniej konkurencyjny, jeśli w wyniku zamian relacji kosztowo-cenowych jego zdolność do sprzedaży na rynkach zagranicznych zwiększa się [Balassa 1964]. Na poziomie sektora utrzymujące się wysokie relatywne ceny, zarówno eksportowe, jak i krajowe, przyczyniają się do obniżenia jego konkurencyjności [Kordalska, Olczyk 2013]. Jednak międzynarodowe porównanie cen jest działaniem skomplikowanym zarówno pod względem operacyjnym, jak i technicznym. Prawdopodobny wybór oraz wycena produktów stwarza bowiem wiele problemów. Wynikają one nie tylko z samych cech fizycznych produktów, ale także z różnych gustów klientów i pozycjonowania przez nich produktów na rynku [Wolszczak-Derlach 2008].

Systematyczny wzrost konkurencyjności polskiego mleczarstwa w relacji do innych krajów jest warunkiem koniecznym do dalszego rozwoju tego sektora. Istotne jest zatem badanie zdolności konkurencyjnej polskiego rynku mleka, właściwa identyfikacja oraz pomiar czynników, które ją warunkują. Celem opracowania jest próba oceny poziomu konkurencyjności cenowej polskiego sektora mleczarskiego na rynku Unii Europejskiej.

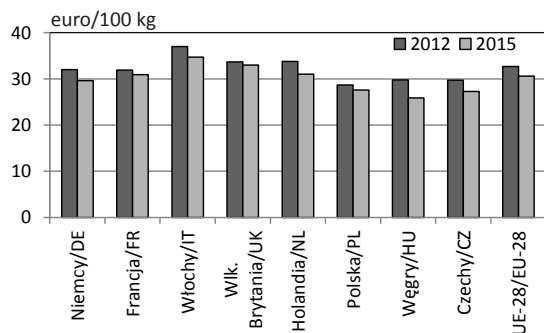
Material i metodyka badań

Ocena konkurencyjności polskiego sektora mleczarskiego została dokonana na podstawie analizy różnic pomiędzy cenami oferowanymi przez producentów mleka (uzyskiwanymi zarówno na poziomie rolnictwa, jak i przetwórstwa) w Polsce a cenami notowanymi na tym rynku w wybranych krajach Unii Europejskiej (UE-28). Szczególną uwagę zwrócono na państwa będące głównymi unijnymi producentami i eksporterami mleka, w tym przede wszystkim na Niemcy, które są bezpośrednim konkurentem Polski w handlu na rynku wspólnotowym, a także kluczowym odbiorcą polskiej żywności. Zakres czasowy analizy obejmował lata 2012-2015. Dane wykorzystane do analizy pochodzą z Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej (MRiRW), niepublikowanych danych GUS, bazy CLAL, niemieckich roczników statystycznych oraz EUROSTATU. Zgromadzone dane opracowano posługując się metodą opisową i porównawczą. Wyniki badań zobrazowane zostały za pomocą wykresów oraz przedstawione formie tabelarycznej.

Wyniki badań

Mleczarstwo stanowi jeden z podstawowych działów zarówno krajowego, jak i unijnego sektora rolno-spożywczego. W Polsce mleko należy do najważniejszych produktów rolniczych – ma najwyższy udział (w 2015 roku 16,3%) w towarowej produkcji rolnej. Równocześnie stanowi istotne źródło dochodów i wyżywienia dla dużej liczby gospodarstw rolnych. Polski przemysł spożywczy jest liczącym się działem przetwórstwa żywności. Jego udział w produkcji sprzedanej krajowego przemysłu spożywczego wynosił około 14%, w zatrudnieniu zaś blisko 9%. Na rynku wspólnotowym Polska jest liczącym się producentem mleka i dużym rynkiem zbytu jego przetworów. W analizowanym okresie produkcja mleka na rynku krajowym zwiększyła się z 12,7 do 13,1 mln t. Udział Polski w produkcji UE-28 w 2015 roku wynosił 8%, co plasowało kraj na piątej pozycji wśród wszystkich unijnych producentów mleka. Sektor mleczarski jest eksporterem netto żywności dysponującym 7-procentowym udziałem w wartości eksportu produktów rolno-spożywczych. Eksport ma bardzo duże znaczenia dla funkcjonowania oraz rozwoju branży, stanowi bowiem blisko 21% skupu oraz przychodów ze sprzedaży przemysłu mleczarskiego. Ponadto łądzi on skutki nadprodukcji oraz spadkowej tendencji popytu konsumpcyjnego. Polskie produkty mleczarskie są eksportowane przede wszystkim na rynek UE-28, na którym głównymi konkurentami są producenci z krajów UE-15 [Szajner 2014].

Polskie mleczarstwo należy do jednego z bardziej konkurencyjnych cenowo sektorów na rynku wspólnotowym. W analizowanym okresie zarówno ceny mleka, jak i większości jego przetworów były w Polsce niższe od cen unijnych (zbliżone do średnich cen w UE-13 i jednocześnie o 10-15% niższe niż przeciętnie w UE-15). Źródłem przewag cenowych polskiego mleczarstwa jest niższa niż w rozwiniętych krajach UE opłata pracy (zarówno w rolnictwie, jak i przetwórstwie).

Rysunek 1. Ceny skupu mleka w UE-28

Figure 1. Farmgate milk prices in the EU-28

Źródło: dane MRiRW

Source: Ministry of Agriculture and Rural Development data

oraz sezonowość produkcji. Po niewielkiej redukcji w 2012 roku, w dwóch kolejnych latach ceny skupu mleka w UE-28 znacząco się zwiększyły. Był to efekt zmniejszonych dostaw mleka oraz dobrej koniunktury na światowym rynku. Dynamiczny wzrost produkcji mleka w warunkach nasilającej się dekonunktury, bariery handlowe oraz zmiana regulacji rynku spowodowały, że już w II półroczu 2014 roku ceny zaczęły sukcesywnie spadać. W 2015 roku niekorzystny trend przybrał na sile, ceny mleka w UE-28 obniżyły się średnio o 18%.

W omawianym okresie na rynku krajowym zmiany cen skupu mleka przebiegały w analogicznym kierunku jak w UE-28, jednak ich tempo było wolniejsze (rys. 1). W rezultacie przewagi cenowe polskich producentów uległy osłabieniu. W 2015 roku przeciętna cena skupu mleka w Polsce kształtowała się na poziomie 91% ceny unijnej w porównaniu do 88% w 2012 roku. Był to wynik zbliżony do notowanego w 2006 roku, jednocześnie o 17 p.p. gorszy od uzyskanego w pierwszym roku akcesji.

W latach 2012-2015 istotnie (o 4-5 p.p.) zmniejszyła się przewaga cenowa polskich producentów względem producentów z Holandii i Niemiec, gdzie ceny mleka w skupie były wyższe niż w Polsce odpowiednio o 11 i 6%. Pogorszył się także, choć w mniejszym stopniu, wskaźnik relacji cen krajowych do cen notowanych we Włoszech, ale krajowa przewaga cenowa pozostała nadal na bardzo wysokim poziomie (wyniosła blisko 20%). Nie zmieniła się pozycja konkurencyjna krajowych producentów względem rynku francuskiego, na którym ceny mleka były wyższe od polskich o 11%. Natomiast nieznacznie (o około 1 p.p.) poprawiły się wskaźniki relacji cen krajowych do cen notowanych w Hiszpanii i Wlk. Brytanii. W 2015 roku średnie ceny mleka na tych rynkach były wyższe niż w Polsce odpowiednio o 8 i 18%.

Niższe lub porównywalne do polskich ceny skupu mleka notowano w większości państw UE-13. Wolniejsze tempo spadku cen na rynku krajowym przyczyniło się do utraty pozycji konkurencyjnej Polski względem producentów z Czech i Węgier. W 2015 roku ceny mleka na tych rynkach były niższe niż Polsce odpowiednio o 2 i 7%, podczas gdy w 2012 roku były od nich o około 3,5% wyższe. Istotnie zwiększyły się także (o 20-24 p.p.) przewagi cenowe producentów z Litwy i Łotwy, gdzie średnie ceny skupu mleka były niższe niż w Polsce o ponad 21%. Porównywalne do polskich ceny mleka odnotowano na Słowacji. Na rynku UE-13 Polska konkurencyjna cenowo była jedynie w porównaniu do producentów z Bułgarii i Chorwacji, gdzie mleko w skupie w 2015 roku było droższe niż w Polsce odpowiednio o 3 i 16%.

Przewagi cenowe polskiego sektora mleczarskiego na poziomie przetwórstwa, liczone w relacji do cen na rynku niemieckim, były mniejsze od przewag uzyskiwanych przez krajowych producentów na poziomie cen skupu mleka. Ich poziom zmienił się relatywnie w niewielkim zakresie, co wynikało głównie ze zbliżonej dynamiki spadku cen notowanej w tych krajach (tab. 1).

Istotny wpływ na konkurencyjność sektora mają także niższe ceny pozostałych czynników wytwórczych (ziemi, energii), niższe ceny surowca, a także utrzymująca się, pomimo dokonanego postępu, renta opóźnienia [Seremak 2015]. Przewagi cenowe uzyskiwane przez krajowych producentów pozwalają choć po części zrekomensować mniejszą efektywność gospodarowania, niższą wydajność pracy oraz mniejszą skalę wytwarzania (rozdrobienie produkcji czy niewystarczającą konsolidację sektora).

Ceny skupu mleka w Polsce, podobnie jak w UE-28, podlegają znacznym wahaniom. Wpływa na to przede wszystkim zmienna koniunktura na rynku globalnym

Tabela 1. Porównanie średnich cen produktów mleczarskich w Polsce i w Niemczech

Table 1. Comparison of average prices of dairy products in Poland and Germany

Wyszczególnienie/Specification	Cena w Polsce (cena w Niemczech = 100)/Price in Poland (price in Germany = 100) [%]		Wskaźniki cen w 2015 r. (2012 = 100)/Price index in 2015 (2012 = 100) [%]	
	2012	2015	Niemcy/DE	Polska/PL
Masło/Butter	96,4	97,0	98,4	99,0
Ser żółty/Hard cheese	106,7	108,8	79,8	81,4
Odtłuszczone mleko w proszku/SMP	96,6	96,5	79,3	79,2
Mleko w proszku pełne/WMP	99,7	94,8	87,9	83,5
Śmietana/Cream	93,4	92,4	99,6	99,1

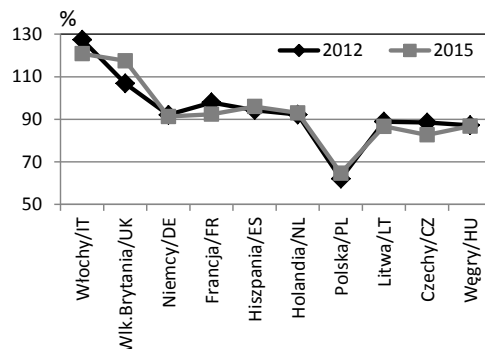
Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS, CLAL i [Statistisches Jahrbuch... 2010, 2015]

Source: own calculations based on data from CSO, CLAL data and [Statistisches Jahrbuch... 2010, 2015]

W analizowanym okresie najbardziej (do ponad 5%) zwiększyła się przewaga cenowa polskich producentów na rynku pełnego mleka w proszku. W znacznie mniejszym stopniu poprawiła się pozycja konkurencyjna Polski na rynku śmietany. W 2015 roku jej średnie ceny w Polsce były o 7,5% niższe niż w Niemczech w porównaniu do 6,5% w 2012 roku. Nie zmieniła się różnica w poziomie cen odtłuszczonego mleka w proszku i wyniosła przeciętnie 4,5% na korzyść dla Polski. Nieznacznie zaś obniżyła się konkurencyjność cenowa krajowych producentów masła. W 2015 roku było ono w Polsce przeciętnie o 3% tańsze niż na rynku niemieckim, w porównaniu do blisko 4% w 2012 roku. W dalszym ciągu krajowi producenci pozostają niekonkurencyjni na rynku serów dojrzewających. Pomimo systematycznego spadku ich cen w obu krajach, dysproporcje cenowe występujące na tym rynku stale się pogłębiają. W omawianym okresie przewaga cenowa niemieckich producentów serów dojrzewających zwiększyła się o blisko 6,7% do blisko 9%.

Zdecydowanie największą przewagą cenową polscy producenci mleka i jego przetworów mieli na poziomie cen konsumenta. Potwierdza to analiza względnych indeksów cen produktów tego sektora notowanych w poszczególnych krajach UE-28 (rys. 2). Wynika z niej, że Polska na tle wszystkich członków Wspólnoty była krajem o najniższym poziomie tego wskaźnika. Zgodnie z danymi EUROSTAT, w 2014 roku ceny mleka oraz przetworów mleczarskich w Polsce, przy uwzględnieniu parytetu siły nabywczej waluty krajowej, były o 35% niższe niż przeciętnie w UE. Dla porównania we Włoszech i Wlk. Brytanii ceny mleka i jego przetworów były wyższe od średnich unijnych odpowiednio o 21 i 17%. W Niemczech nabiał był tańszy niż w UE-28 o 9%, we Francji i Holandii zaś o 7-8%. Natomiast relatywnie wysoki poziom konkurencyjności cenowej w tej grupie produktów występował w Czechach, Węgrzech i na Litwie. Pomimo to, wartości względnego indeksu cen produktów sektora mleczarskiego notowane w tych krajach były przeciętnie o ponad 20 p.p. wyższe niż w Polsce.

Analiza indeksów cen badanej grupy produktów wykazała, że w relacji do 2012 roku przewagi cenowe Polski uległy osłabieniu. W omawianym okresie koszyk tych dóbr na rynku krajowym zdrożał o 2,5 p.p. Ponadczterokrotnie wyższy wzrost cen miał miejsce w Wlk. Brytanii. We Włoszech i Francji mleko i jego przetwory potaniały odpowiednio o 8 i 6 p.p., a w Holandii i Niemczech wartość względnego indeksu cen nie uległa większej zmianie.

Rysunek 2. Względne indeksy cen produktów mleczarskich w UE (UE-28 = 100)

Figure 2. Price level indices of dairy products in EU (EU-28) = 100

Źródło/Source: EUROSTAT

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania wykazały, że polski sektor mleczarski w dalszym ciągu dysponuje niższym poziomem cen niż to ma miejsce w większości krajów UE. Przy tym największe dysproporcje cenowe występują na poziomie konsumenta, a mniejsze na poziomie rolnictwa i przetwórstwa.

W analizowanym okresie zmiany cen mleka oraz jego przetworów w Polsce były w znacznym stopniu analogiczne do zmian zachodzących w pozostałych krajach UE-28. Przebiegały one w podobnym kierunku, jednak ich tempo na rynku krajowym było zazwyczaj niższe lub zbliżone do notowanego w krajach głównych konkurentów. Skutkowało to pogorszeniem pozycji konkurencyjnej Polski na rynku unijnym. Postępujący proces konwergencji cen sprawia, że przewagi cenowe posiadane przez krajowych producentów są obecnie znacznie mniejsze od notowanych w pierwszych latach akcesji do UE.

Krajowi producenci mleka nadal mieli wyższe przewagi cenowe w relacji do producentów z krajów UE-15, natomiast nie posiadali ich w stosunku do większości producentów z krajów UE-13. W odniesieniu do głównych unijnych producentów oraz eksporterów mleka w UE polscy producenci najbardziej konkurencyjni cenowo byli względem producentów z Włoch oraz Wlk. Brytanii, w mniejszym stopniu zaś w relacji do rynków francuskiego, niemieckiego i holenderskiego.

Postępujący proces konwergencji cen produktów żywnościowych będący następstwem procesów integracji i globalizacji UE, sprawia że krajowe mleczarstwo stopniowo traci przewagi cenowe posiadane na rynku wspólnotowym. Wydaje się, że dalsze wzmacnianie pozycji konkurencyjnej nie będzie możliwe bez przyspieszenia procesów konsolidacji branży oraz poprawy efektywności i rentowności przetwórstwa, m.in. przez rozwój innowacji.

Dodatkowo, konkurowanie ceną staje się znacznie bardziej utrudnione z uwagi na coraz lepszą organizację i współpracę zarówno handlowców, jak i producentów. W warunkach zmiennej koniunktury na rynku mleka o konkurencyjności polskiego mleczarstwa w coraz większym zakresie decydować będzie umiejętność budowania i utrzymania silnej pozycji rynkowej (dobór odpowiedniej strategii marketingowej, budowa silnej marki), jak również szybkie i skuteczne reagowanie na zmiany i pojawiające się problemy.

Nadwyżki produkcyjne oraz stagnacja spożycia przetworów mleczarskich, występujące obecnie na rynku unijnym zmuszają krajowych producentów do poszukiwania nowych rynków zbytu. Szansa powodzenia na rynku międzynarodowym będzie uzależniona nie tylko od przedstawienia korzystnej oferty cenowej, ale także od umiejętności dostarczenia do odbiorców oryginalnych, wysokiej jakości produktów. Oznacza to konieczność umiejętnego wykorzystania przez polskich producentów posiadania przewagi konkurencyjnej oraz identyfikacja nowych pozacenowych jej źródeł.

Literatura

- Balassa Bela. 1964. Competitiveness of American Manufacturing in World Markets. [W] *Changing Patterns in Foreign Trade and Payments*, 26-33. New York.
- Bąk-Filipek Ewa, Agnieszka Parlińska. 2011. „Konkurencyjność polskiego rynku wołowiny na rynku unijnym”. *Zeszyty Naukowe SGGW. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 93: 107-118.
- Dolata Małgorzata, Barbara Hadryjańska. 2013. „Konkurencyjność przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego”. *Administracja i Zarządzanie* 9: 187-199.
- Flejterski Stanisław. 1984. „Istota i mierzenie konkurencyjności międzynarodowej”. *Gospodarka Planowa* 39 (9): 390-394.
- Kordalska Aleksandra, Magdalena Olczyk. 2013: Konkurencyjność sektorów przemysłu przetwórczego i ich wpływ na międzynarodową konkurencyjność gospodarki Polski – analiza panelowa. [W] *Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych. IX Kongres Ekonomistów Polskich*. Warszawa: PTE.
- Seremak-Bulge Joanna. 2015. „Możliwe strategie rozwoju polskiego mleczarstwa po zniesieniu kwot mlecznych”. *Nowy Przegląd Mleczarski*. <http://nowypm.pl>.
- Stankiewicz Marek J. 2005. *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności w warunkach globalizacji*. Toruń: Wydawnictwo TNOiK.

- Szajner Piotr. 2011. „Międzynarodowa konkurencyjność polskiego sektora mleczarskiego w kontekście wyników handlu zagranicznego”. *Zeszyty Naukowe SGGW. Problemy Rolnictwa Światowego* 11 (26/4): 159-168.
- Szajner Piotr. 2014. „Wahania sezonowe na rynku mleka w Polsce i UE-15”. *Zeszyty Naukowe SGGW. Problemy Rolnictwa Światowego* 14 (29/1): 120-129.
- Wolszczak-Derlacz Joanna. 2008. Cenowa konkurencyjność w ujęciu międzynarodowym. [W] *Konkurencyjność. Poziom makro, mezo i mikro*, red. N. Daszkiewicz, 75-96. Warszawa: PWN.
- Wysokińska Zofia. 2004. Konkurencyjność polskiej gospodarki. [W] *Strategie konkurencyjności przedsiębiorstw – wybrane zagadnienia*, red. J. Szablowski. Białystok: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku.

Summary

The paper is an attempt to assess the level of competitiveness of Polish dairy sector in the European Union market. Special attention has been paid to the state of the Polish producers price advantage relative to the EU's main competitors, ie. the largest producers and exporters of milk and dairy products in the European Union. The study covered the years 2012-2015. In creating competitive advantage in the Polish dairy sector prices play vital role. This is indicated by both the analysis of market prices of basic products, of dairy sector. Which are lower in Poland than in the EU-15 countries, as well as analysis of prices in the following long of the food chain. In the future, it is expected that Polish dairy producers manage to maintain a price advantage in the EU market, however their level will be systematically reduced.

Adres do korespondencji
mgr Agnieszka Judzińska
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB
ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa
tel. (22) 505 45 09
e-mail: agnieszka.judzinska@ierigz.waw.pl